1.2. СУДОВО-ПСИХОЛОГІЧНА ЕКСПЕРТИЗА

ЧОТИРИ КЛЮЧОВІ ПОСТАНОВИ ВЕРХОВНОГО СУДУ ЩОДО ВСТАНОВЛЕННЯ РОЗМІРУ ВІДШКОДУВАННЯ МОРАЛЬНОЇ ШКОДИ АТЕСТОВАНИМИ СУДОВИМИ ЕКСПЕРТАМИ ПСИХОЛОГАМИ[1]

Анотація. Чотири постанови Верховного Суду, відібрані редакцією журналу, показують, як суди оцінюють висновки судово-психологічної експертизи, коли визначають розмір відшкодування моральної (немайнової) шкоди. Нагадавши про обов'язковість висновків Верховного Суду щодо застосування норм права (ч. 5, 6 ст. 13 Закону України «Про судоустрій і статус суддів»), редакція до кожного рішення подає ключові тези й практичний «алгоритм дій». У постанові Великої Палати від 28.02.2018 (справа № 2-1/07), присуджуючи 2 тис. грн, Суд констатував, що позивач не довів небезпечних умов утримання і не надав розрахунку розміру шкоди, хоча сам факт утримання проти волі в психіатричній лікарні визнав підставою для компенсації. Постанова від 17.09.2020 (справа № 607/13541/17) підтверджує, що розмір шкоди залежить від характеру й обсягу фізичних і душевних страждань та тривалості немайнових втрат: апеляційний суд, урахувавши глибину страждань і 22 місяці перебування позивача під слідством і судом, стягнув 200 000 грн замість мінімальних 91 806 грн, на яких наполягало ГУ НП в Тернопільській області. За постановою від 27.08.2020 (справа № 752/23814/17-ц) суди обґрунтовано не взяли до уваги експертне дослідження спеціалістів-психологів, бо його провів не атестований судовий експерт, який до того ж проаналізував лише документи позивача. Постанова від 25.08.2020 (справа № 357/14357/17) ілюструє протилежну ситуацію: висновок судової психологічної експертизи від 30.01.2019 № 9816/18-61 став однією з підстав належного обґрунтування стягнутої суми. Редакція наголошує, що таку експертизу учасник справи може замовити в атестованого Мін'юстом експерта за ст. 106 ЦПК України, а експерт має застосовувати зареєстровану Методику психологічного дослідження у справах щодо заподіяння моральних страждань особі та відшкодування моральної шкоди (реєстраційний номер 14.1.75, чинна з 18.01.2019). Для визначення розміру шкоди експертові потрібні встановлені судом вихідні дані; він не збирає матеріали з власної ініціативи й не вирішує питань права (ч. 4 ст. 69, ч. 1 ст. 243 КПК України), а якщо право позивача не порушено, підстав для відшкодування моральної шкоди немає (постанова КЦС ВС від 18.03.2020, справа № 460/2545/17).

Ключові слова: моральна шкода, розмір відшкодування, судово-психологічна експертиза, Верховний Суд, судова практика, атестований судовий експерт, спеціаліст-психолог, моральні страждання, методика 14.1.75, стаття 106 ЦПК України.

Four Key Rulings of the Supreme Court of Ukraine on Determining the Amount of Compensation for Non-Pecuniary Damage by Certified Forensic Expert Psychologists

Abstract. Courts in Ukraine increasingly rely on forensic psychological examination when they set the amount of compensation for non-pecuniary (moral) damage, and this editorial review shows how the Supreme Court treats such evidence. Four rulings are summarised, each followed by practical recommendations for claimants and experts. In the Grand Chamber ruling of 28 February 2018 (case No. 2-1/07), awarding UAH 2,000, the Court noted that the claimant had neither proved harsh

conditions of confinement nor submitted a calculation of the damage, although confinement in a psychiatric hospital against one's will was itself accepted as a ground for compensation. The ruling of 17 September 2020 (case No. 607/13541/17) upheld an award of UAH 200,000 instead of the minimum of UAH 91,806 (one minimum wage per month) sought by the regional police department, since the appellate court had weighed the depth and duration of suffering and 22 months under investigation and trial. In case No. 752/23814/17-ц (27 August 2020) the courts rightly disregarded a study by psychologists who were not certified forensic experts and who had examined only the claimant's documents. In case No. 357/14357/17 (25 August 2020) a forensic psychological expert opinion served as part of the justification for the amount awarded. The editors explain that a party may commission such an examination from an expert certified by the Ministry of Justice under Article 106 of the Civil Procedure Code, that the registered methodology No. 14.1.75 (in force since 18 January 2019) must be applied, and that the expert needs initial data established by the court and may not decide legal issues. Where no right has been violated, there is no basis for compensating non-pecuniary damage.

Keywords: non-pecuniary damage, moral damage, amount of compensation, forensic psychological examination, Supreme Court of Ukraine, case law, certified forensic expert, expert opinion, civil procedure.

Вперше оприлюднено: *сайт журналу «Судово-психологічна експертиза», 28.09.2020.*

Повний текст

Традиційно, нагадуємо користувачам журналу, що науковий журнал запроваджує надання послуг **«Консультація»: запит на проведення судово-психологічної експертизи щодо встановлення факту заподіяння моральних страждань (моральної шкоди) та розміру їх можливої компенсації за фактами протиправних дій** на замовлення зацікавлених осіб, суду, правоохоронних органів згідно процесуальних кодексів. - URL: http://expertize-journal.org.ua/konsultacia **Телефон для термінового дзвінка судовому експерту:** +38 093 476 72 60 (Viber, Telegram, Whatsapp).

ЗБІЛЬШЕННЯ ОРІЄНТОВНО-РЕКОМЕНДОВАНОГО РОЗМІРУ КОМПЕНСАЦІЇ ЗА ЗАВДАНІ ПОЗИВАЧУ МОРАЛЬНІ СТРАЖДАННЯ, ЗАЛЕЖИТЬ ВІД ОБГРУНТУВАННЯ ПОЗОВУ, У ТОМУ ЧИСЛІ ВІД НАЯВНОСТІ В НЬОМУ ВИСНОВКІВ ТАКОГО ЗБІЛЬШЕННЯ ОПИСАНИХ У СУДОВО-ПСИХОЛОГІЧНІЙ ЕКСПЕРТИЗІ:

2. Постанова Верховного Суду від 17 вересня 2020 року по справі №607/13541/17: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/91614453

⚡Ключові тези:

✔️ Розмір відшкодування моральної (немайнової) шкоди суд визначає залежно від характеру та обсягу страждань (фізичних, душевних, психічних тощо), яких зазнав позивач, характеру немайнових втрат (їх тривалості, можливості відновлення тощо).

✔️✔️Розмір моральної шкоди визначається з урахуванням обставин справи, але за час незаконного перебування громадянина під слідством чи судом він має бути не меншим однієї мінімальної заробітної плати за кожен місяць перебування під слідством або судом.

✔️✔️Коли межі відшкодування моральної шкоди визначаються у кратному співвідношенні з мінімальним розміром заробітної плати, суд при вирішенні цього питання має виходити з такого розміру мінімальної заробітної плати, що діє на час розгляду справи.

✔️✔️Змінюючи рішення суду першої інстанції та визначаючи розмір морального відшкодування, апеляційний суд, на підставі належної оцінки поданих сторонами доказів (прим. - висновків судово-психологічної експертизи), врахував обсяг заподіяної шкоди, глибину та тривалість моральних страждань, перебування позивача протягом 22 місяців, під слідством та судом, що призвело до порушення нормальних життєвих зав`язків, у зв`язку із чим **дійшов обґрунтованого висновку про наявність правових підстав для стягнення моральної шкоди у розмірі 200 000 грн.**, яка визначена з урахуванням конкретних обставин справи.

✔️✔️Доводи касаційної скарги ГУ НП в Тернопільській області про необхідність визначення суми відшкодування моральної шкоди у **мінімальному розмірі, який за 22 місяці становить 91 806 грн.**, є необґрунтованими та спростовуються встановленими у цій справі обставинами, яким суд апеляційної інстанції дав належну оцінку, висновки щодо якої обґрунтовано сформулював у мотивувальній частині прийнятої у справі постанови.

⚡**Алгоритм дій:** проведення відповідного експертного дослідження щодо розрахунку орієнтовно-рекомендованого розміру компенсації за завдані позивачу моральні страждання необхідно замовити атестованому Міністерством юстиції України судовому експерту психологу. Вказане дослідження є цілком належним та допустимим джерелом доказів в судовій справі. На теперішній час в Реєстрі судових методик зареєстрована та введена в дію з 18.01.2019 року - Методика психологічного дослідження у справах щодо заподіяння моральних страждань особі та відшкодування моральної шкоди, яка має реєстраційний номер 14.1.75 та яку експерт обов'язково повинен застосувати при проведенні вказаного дослідження.

ВИСНОВКИ ЕКСПЕРТНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ СПЕЦІАЛІСТІВ - ПСИХОЛОГІВ СУДОМ НЕ ПОВИННІ БРАТИСЬ ДО УВАГИ, ОСКІЛЬКИ ТАКЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОВОДИТЬСЯ СПЕЦІАЛІСТОМ - ПСИХОЛОГОМ, А НЕ АТЕСТОВАНИМ СУДОВИМ ЕКСПЕРТОМ В ЦІЙ ГАЛУЗІ:

3. Постанова Верховного Суду від 27 серпня 2020 року по справі № 752/23814/17-ц:

http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/91397345
⚡Ключові тези:
✔️Доводи касаційної скарги про те, що суди не надали належної оцінки висновку експертного дослідження спеціалістів - психологів від 18 травня 2018 року № 6/05-18 є помилковими, оскільки суди оцінили цей доказ та правильно не взяли його до уваги, оскільки з його тексту вбачається, що дане дослідження проведено спеціалістом, а не атестованим судовим експертом в цій галузі.
✔️✔️При цьому спеціалістом прийнято до уваги лише документи і пояснення, які подані позивачем та не проаналізовано всі докази, які містяться в матеріалах справи. Разом з тим, в ході розгляду справи позивач не заявляв клопотань про призначення у справі відповідної судової психологічної експертизи.
⚡**Алгоритм дій:** звернення до атестованого судового експерта психолога є належною та допустимою дією щодо встановлення як факту спричинених моральних страждань, так і обгрунтування розміру відшкодування моральної шкоди. Залучення спеціаліста психолога тягне наслідки не врахування результатів експертного дослідження у суді.

ВИСНОВОК СУДОВОЇ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ, НАЛЕЖНИМ ЧИНОМ ОБҐРУНТОВУЄ РОЗМІР МОРАЛЬНОЇ ШКОДИ, ЯКА ПІДЛЯГАЄ СТЯГНЕННЮ:

4. Постанова Верховного Суду від 25 серпня 2020 року по справі № 357/14357/17:
http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/91186291
⚡Ключові тези:
✔️Визначаючи розмір морального відшкодування, суди попередніх інстанцій врахували обсяг заподіяної шкоди, глибину та тривалість моральних страждань, перебування позивача протягом тривалого часу під слідством та судом, що згідно з висновком судової психологічної експертизи від 30 січня 2019 року № 9816/18-61 призвело до порушення нормальних життєвих зв`язків, у зв`язку із чим дійшли обґрунтованого висновку про наявність правових підстав для стягнення моральної шкоди.
✔️✔️Суд першої інстанції, з яким погодився апеляційний суд, визначив і встановив правильний період перебування позивача під слідством і судом, за який позивач має право на відшкодування моральної шкоди, та урахувавши всі обставини конкретної справи, глибину моральних страждань, висновок судової психологічної експертизи, належним чином обґрунтував розмір стягнутої моральної шкоди.
⚡**Алгоритм дій:** призначати судово-психологічну експертизу потрібно по встановленим та доведеним фактам порушення прав позивача. У відповідності до Науково-методичних рекомендацій з питань призначення судових експертиз та експертних досліджень, які затверджені наказом Міністерства юстиції України від 08.10.98 № 53/5 до компетенції атестованого судового експерта психолога відноситься питання визначення можливого розміру грошової компенсації за завдані особі страждання (моральну шкоду), якщо такі страждання будуть встановлені. Однак, для проведення судової психологічної експертизи з визначення розміру заподіяної моральної шкоди, судовому експерту психологу необхідні певні встановлювані лише судом вихідні дані (рішення суду, що набрало законної сили), а саме: 1) судові рішення щодо встановленого ступеня вини спричинювача шкоди (підозрюваного, обвинуваченого, засудженого), 2) судові рішення щодо підтвердження факту події злочину та порушення прав конкретного потерпілого, позивача та інше. Оскільки, згідно частини 4 статті 69 КПК України, частини 1 статті 243 КПК України, екс-

перт не має права за власною ініціативою збирати матеріали для проведення експертизи та на свій розсуд вирішувати питання права в справі або в кримінальному провадженні, яке розслідується та встановлювати ступінь винності осіб у справі, вирішувати чи було скоєно злочин чи ні, а також надавати процесуальний статус потерпілого, підозрюваного або інше - учасникам справи на власний розсуд тощо. **Згідно постанови КЦС ВС від 18.03.2020 у справі № 460/2545/17, якщо право, за захистом якого звернувся позивач, не порушено, то і підстав для відшкодування моральної шкоди (похідна вимога) немає.**

Звертаємо увагу, організація проведення професійних консультацій, проведення судово-психологічних експертиз здійснюється членом Президії Науково-консультативної та методичної ради з проблем судової експертизи при Міністерстві юстиції України, членом секції судово-психологічної експертизи НКМР при Міністерстві юстиції, головним редактором журналу, атестованим судовим експертом психологом (поліграфологом), кандидатом психологічних наук, доцентом **Назаровим Олегом Анатолійовичем**.

МІНІСТЕРСТВО ЮСТИЦІЇ УКРАЇНИ

кандидат психологічних наук, доцент

Назаров Олег Анатолійович

атестований судовий експерт з правом
проведення експертиз за експертною спеціальністю
14.1 “Психологічні дослідження”, поліграфолог

Україна,
02024, Київ,
вул. Магнітогорська, 1б, оф. 304,
E-mail: 2825818819@mail.gov.ua

Тел: +38 (044) 228-76-15
+38 (093) 476-72-60
+38 (098) 011-85-63

Офіційній Інтернет-сайт щодо призначення та проведення судово-психологічної експертизи, судового експерта психолога (поліграфолога) Назарова О.А. (свідоцтво Міністерства юстиції України від 09.07.2020 №2035) - https://expertisekyivua.com/ukr

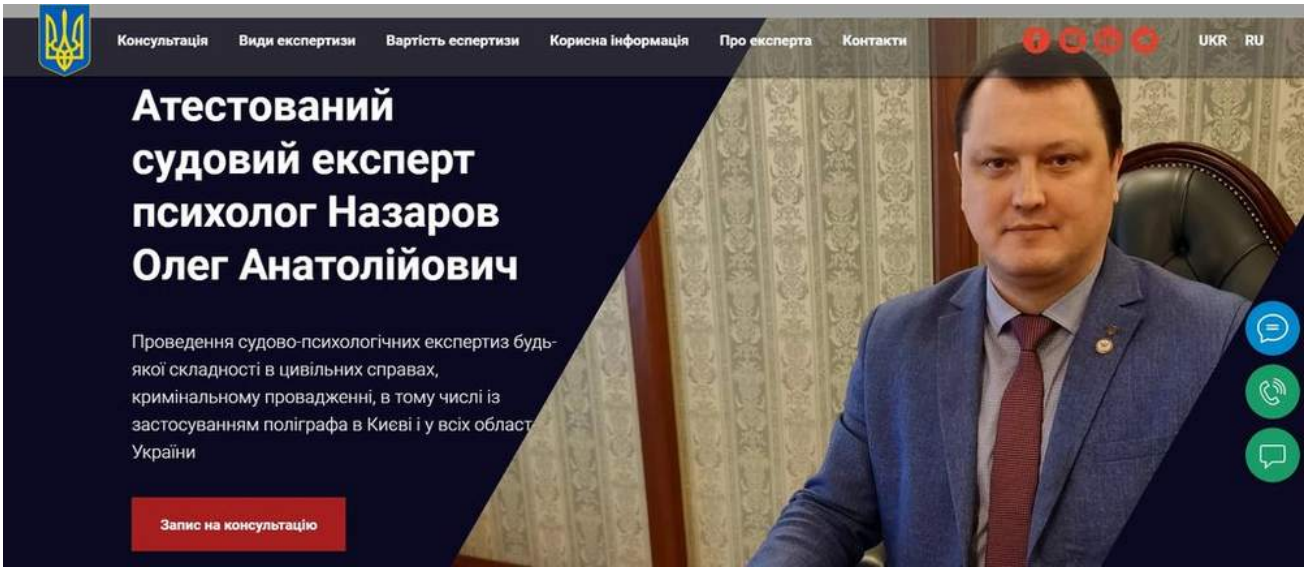

Офіційний Інтернет-сайт призначення та проведення судово-психологічної експертизи, тестувань на поліграфі в Україні за міжнародними стандартами (поліграф EyeDetect, розробник Converus Inc., USA): https://expert-nazarov.com

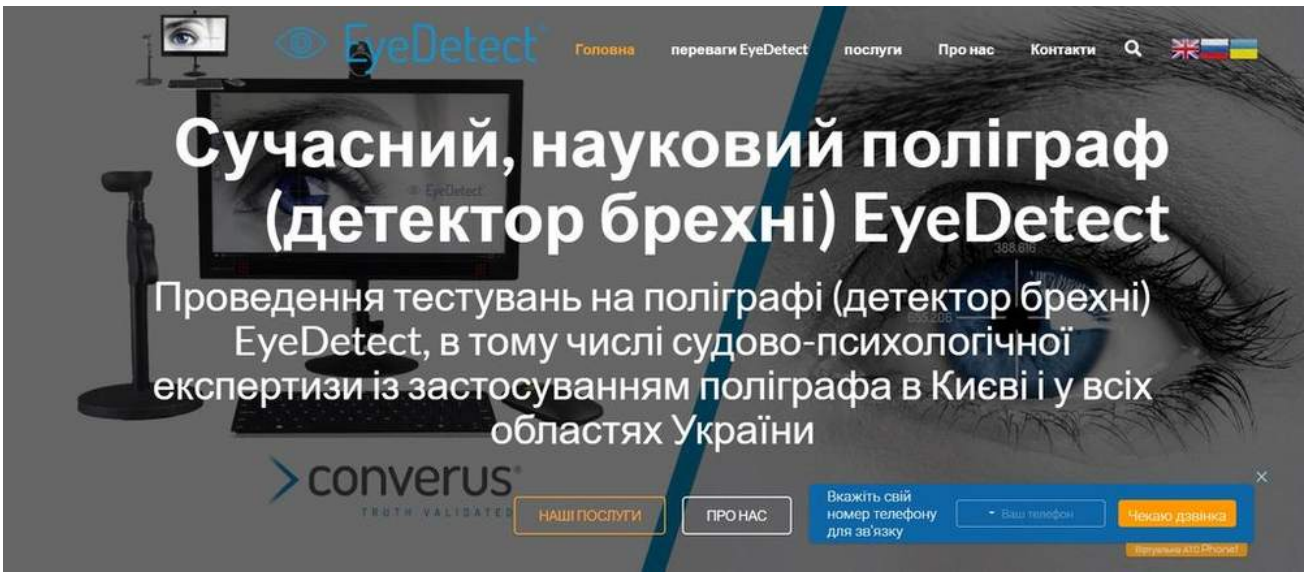

Незалежній не державній професійній атестованій судово-психологічній експертизі в Україні бути: історія однієї перемоги або про можливість призначення першої недержавної професійної атестованої судово-психологічної еспертизи з 09 липня 2020 року - https://expertize-journal.org.ua/all-news/2325-nezalezhnij-ne-derzhavnij-profesijnij-atestovanij-sudovo-psikhologichnij-ekspertizi-v-ukrajini-buti-istoriya-odnieji-peremogi

Огляд змін до законодавства України: процесуальний статус спеціаліста у кримінальних провадженнях про кримінальні проступки з 1 липня 2020 року - https://expertize-journal.org.ua/normativnie-documenti/2271-noveli-zakonodavstva-ukrajini-protsesualnij-status-spetsialista-u-kriminalnikh-provadzhennyakh-pro-kriminalni-prostupki-z-1-lipnya-2020-roku

Електронна бібліотека правозахисника України. Серія: Застосування рішень Європейського суду з прав людини в українському судочинстві - https://expertize-

journal.org.ua/normativnie-documenti/1088-biblioteka-navchalnikh-posibnikiv-shchodo-zastosuvannya-rishen-evropejskogo-sudu-z-prav-lyudini-v-ukrajini

Електронна бібліотека судді України: квітень 2020 року (більше 70 книг) - https://expertize-journal.org.ua/normativnie-documenti/786-elektronnaya-biblioteka-suddi-ukrajini-stanom-na-sichen-2018-roku-bilshe-30-knig

Колекція зразків клопотань про відкладення розгляду справи у зв'язку із впровадженням карантину та типові зразки заяв, які подаються до суду станом на 20 березня 2020 та оголошення ДСА України від 19 березня 2020 - https://expertize-journal.org.ua/normativnie-documenti/1076-zbirnik-zrazkiv-klopotan-pro-vidkladennya-rozglyadu-spravi-u-zv-yazku-iz-vprovadzhennyam-karantinu-stanom-na-20-bereznya-2020-ta-tipovi-zrazki-zayav-yaki-podayutsya-do-sudu

References

1. Chotyry kliuchovi postanovy Verkhovnoho Sudu shchodo vstanovlennia rozmiru vidshkoduvannia moralnoi shkody atestovanymy sudovymy ekspertamy psykholohamy [Four Key Rulings of the Supreme Court of Ukraine on Determining the Amount of Compensation for Non-Pecuniary Damage by Certified Forensic Expert Psychologists]. Sudovo-psykholohichna ekspertyza. Zastosuvannia polihrafa i spetsialnykh znan v yurydychnii praktytsi. 2020. Vol. 5, No. 5 (29). URL: https://expertize-journal.org.ua/sudebnaya-praktika-vozmeshcheniya-moralnogo-vreda/3049-chotiri-klyuchovi-postanovi-verkhovnogo-sudu-shchodo-vstanovlennya-rozmiru-vid-shkoduvannya-moralnoji-shkodi-atestovanimi-sudovimi-ekspertami-psikhologami (onovlena versiia vid 02.04.2025). [in Ukrainian].